

Hareket Ordusu ve Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal

23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra birçok subayın İttihat ve Terakki Cemiyeti bünyesinde siyasi faaliyetlere devamda ısrarlı olması, ordudaki disiplin ve hiyerarşi anlayışını sarsmıştır. Ayrıca orduda, "mektepli-alaylı" çatışmasının yoğunlaşması, ardından 7.600'den fazla alaylı subayın ordudan atılması, bunların muhalefet safına katılmalarına zemin hazırlamıştır. Askerlikten muaf tutulan medrese mensuplarının askere alınmak istenmesi tepkilere yol açmış, bunun sonucunda medreseliler, alaylılarla bir araya gelerek şikâyetlerine dinî bir şekil vermişler, başkette bu şekilde kamuoyunun desteğini sağlamaya çalışmışlardır. Bundan başka başkentte birbirini izleyen siyasî cinayetler karşısında İttihat ve Terakki Cemiyetinin sessiz kalması, bütün suçlamaların üzerine yüklenmesine yol açmıştır. İttihat-ı Muhammedî Cemiyetini kurmuş olan Derviş Vahdetî'nin yayımladığı Volkan gazetesi ile halkın dinî duygularını istismar etmesi, yaptığı yayınlarla İttihat ve Terakki Cemiyeti aleyhine suçlamalarda bulunması, yobaz kesimi de yanına çekerek toplumu cemiyet ve orduya karşı gerginleştirmesi başkentte bir irtica hareketine ve buna bağlı olarak kargaşanın meydana gelmesine zemin hazırlamıştır. Bu sırada İngiltere'nin İstanbul'daki elçilik baştercümanı Fitz Maurice'nin yerli işbirlikçilerle ortaklaşa hareket ederek Osmanlı ülkesinde kargaşa yaratmak istemesi gibi nedenler 31 Mart (Rumi 31 Mart 1325/13 Nisan 1909) isyanının çıkmasına yol açmıştır. İsyân, 12 Nisan 1909 gecesini başlamıştır. Asiler tarafından 12 Nisan günü ve gecesini Taksim'de bulunan Taşkılla'da subaylar bağlanmış ve hapsedilmiş; donanmadaki erlerin de asilere katılımı sağlanmıştır. Başlangıçta İttihat ve Terakki karşıtı bir faaliyet şeklinde ortaya çıkan bu isyan, softa-yobaz kesim tarafından dinî sloganların ön plana çıkarılarak kamuoyu desteği sağlanmaya çalışılan ve tüm İstanbul'u etkileyen büyük bir "İrtica Olayı" na dönüşmüştür. İstanbul'da isyan eden ve çoğunluğu askerler ile yobaz softalardan oluşan üçbin kişilik çapulcuya karşılık Mahmut Muhtar Paşa komutasındaki otuz bin kişilik Hassa Ordusu harekete geçirilemediği gibi, bu kuvvetlerin de bir kısmının asilere katılmaları da önlenememiştir. 31 Mart isyanıyla ilgili telgraf haberi 14 Nisan 1909 sabahı Selanik'e ulaştığında 11. Redif Tümeni komutanı Ferik Hüseyin Hüsnü Paşa, Kurmay Başkanı Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal (Atatürk)'i çağırarak fikrini öğrenmek istedi. Mustafa Kemal, İstanbul'dan gönderilen bütün telgrafları inceledikten sonra, başkente kuvvet sevk edilmesini teklif etti. Bu teklif hem Hüseyin Hüsnü Paşa, hem de III. Ordu komutanı Mahmut Şevket Paşa tarafından uygun bulundu. Mustafa Kemal'e göre, meşrutiyet rejimini tehlikeye sokan bu irtica hareketini ancak silah gücüyle bastırmak mümkün olabilecekti. Bu amaçla İstanbul üzerine sevk edilmesi düşünülen tümenin başına Hüseyin Hüsnü Paşa'nın, kurmay başkanlığına Mustafa Kemal'in getirilmesi kararlaştırıldı. Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal'in harekât planında; birlikleri trenle Hadımköyü'ne nakletmek, Hadımköyü-Halkalı mıntıkasında toplamak; duruma göre İstanbul'u tamamen kontrol altına almak üzere ileri harekâta başlamak; lojistik desteğin ve her türlü nakliye hususunun temini için Şark Şimendifer Şirketi (Doğu Demiryolu Şirketi) ile temasa geçmek; silahlı silahsız her türlü karşı koymayı şiddetle yok etmek; asileri ve İstanbul'da olaylara karışmış bulunan kıtaları silahtan tecrid etmek; isyanda rol oynayan bütün elebaşlıları ve mürtecileri tevkif etmek; sefarethanelerin, ecnebilerle bankaların ve azınlıkların hiçbir şekilde zarara uğramalarına meydan bırakmamak üzere gereken her türlü tedbiri almak bulunuyordu. Hüseyin Hüsnü Paşa komutasındaki tümen ve gönüllülerden oluşan kuvvete, Edirne'den Mirliva (Tuğgeneral) Şevket Turgut Paşa komutasında bir tümenin katılması kararlaştırıldı. Hazırlanması düşünülen bu askerî birliğe "mürettep fırkalardan müteşekkil (düzenli tümenlerden oluşan) bir ordu" denilmesi ve bu mürettep ordunun Mahmut Şevket Paşa'nın emir ve kumandasında olması planlandı. Bu arada İstanbul üzerine sevk edilecek olan kuvvet, iki mürettep fırkaya ayarıldı: Birinci Mürettep

Fırka'nın komutanı yukarıdaki karar üzerine Ferik (Korgeneral) Hüseyin Hüsnü Paşa, kurmay başkanı Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal; İkinci Mürettep Fırka'nın komutanı Mirliva Şevket Turgut Paşa, kurmay başkanı da Kurmay Yüzbaşı Kâzım Karabekir olacaktır. Hareket ordusunda yer alan yüzbaşı-yarbay rütbesindeki subaylara bakıldığında pek çoğunun daha sonra Kurtuluş Savaşı'nda Mustafa Kemal'in emrinde yer aldığı görülecektir. Selanik'ten İstanbul üzerine yürüyecek olan bu kuvvetlere Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal tarafından *Hareket Ordusu* adı verilmiştir. Mustafa Kemal, ordunun sevk ve idaresiyle ilgili bütün plan ve faaliyetlerin başarıyla sonuçlanabilmesi için; *"ordunun hemen teşkilatlanıp vakit kaybetmeden İstanbul üzerine hareketini, subayların kendilerine verilen askerî görev dışında hiçbir şekilde siyasetle uğraşmamalarını, Hareket Ordusuna dışarıdan hiçbir kuvvetin özellikle politikacıların müdahalede bulunmasına izin verilmeyip ordunun politika dışında tutulmasını"* istiyordu. Hareket ordusunun ilk birliği 15 Nisan 1909 Perşembe günü bin yedi yüz askerle Selanik'ten trenle yola çıktı. Bu birlikleri daha sonra beş piyade, bir topçu alayı ile iki süvari bölüğü ve bir makineli tüfek bölüğünden kurulu kuvvetler takip etti.

17-20 Nisan 1909 tarihleri arasında birliklerin nakline devam edildi. Hareket ordusu yığınağını Yeşilköy'de yaptı. Hükûmet, Hareket ordusunun İstanbul'a girmesini önlemek için nasihat heyetleri gönderip ikna etmeye çalışmışsa da başarılı olamamıştır. 19 Nisan 1909 günü Hareket ordusu adına Hüseyin Hüsnü Paşa tarafından İstanbul'da Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi (Genelkurmay Başkanı) İzzet Paşa'ya ve İstanbul halkına hitaben bir telgraf çekilerek isyana karışan askerlerin itaat altına aldırılması isteniyordu. Aynı gün Mustafa Kemal tarafından kaleme alınan beyannamede milletin istibdada karşı mücadelesinin ardından meşrutiyetin ilan edildiğinden bahsedilerek ordunun millet adına İstanbul önlerine geldiği hatırlatılarak, rejime karşı çıkarılan isyanda rolü olanların cezalandırılacağı, suçsuz masum halkın kesinlikle korunacağı belirtiliyordu. 21 Nisan 1909 günü Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal'in imzasıyla 1 numaralı ordu emri yayımlandı. Bu emrin birinci ve en önemli maddesi şöyle idi: *"Hareket Ordusu, görevini sadece askerî yönden yapacaktır. Politik konular ve bu konuda İstanbul ile görüşme yapmak şimdilik görev dışıdır. Hiçbir rütbe sahibi, hiçbir kimse ile bu konuda konuşmaya ve Hareket Ordusunun kuruluşu dışında her hangi bir şahsın bu göreve katılmasına müsaade edemez."* Aynı gün yayımlanan 2 numaralı emirle İstanbul ile temasın önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması, bütün yolların gözetim altında bulundurulması, İstanbul'dan Hareket Ordusunu kıskırtmak üzere görevli olarak veya herhangi bir sebeple orduyla temas için gelecek kişilerle şüpheli olarak görülen kimselerin, muhafızlı olarak, ordu karargâhına gönderilmesi istendi. Mahmut Şevket Paşa 22 Nisan günü Yeşilköy'e gelerek komutayı devraldı. Hareket Ordusu bu plan dahilinde 23/24 Nisan 1909 gecesi İstanbul üzerine yürüdü. Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal 23 Nisan günü Davutpaşa kışlasını denetimi altına aldı. 24 Nisan 1909 günü İstanbul'a girdi. 25 Nisan 1909 sabahı Selimiye Kışlasının da ele geçirilmesi ile başkentin tamamı Hareket Ordusu'nun denetimine girmiş oldu. Hareket Ordusu İstanbul'da hâkimiyet tesis ederken yapılan çatışmalarda 49 şehit, 82 yaralı vermiş, asilerden ise 400 civarında kişi ölürken 700 küsur kişisi de yaralanmıştır. *"Dış teşvik ve iç ihanetler"*in el ele vermesi neticesi ortaya çıkan 31 Mart irtica hareketi, İstanbul'u kısa sürede kana bulamış, meşrutiyete önemli bir darbe vurmuş; ancak Hareket Ordusu tarafından alınan tedbirlerle kısa sürede bastırılmıştır. Hareket Ordusu Komutanlığı, 25 Nisan 1909 günü İstanbul halkına bir resmî ilanla -resmen olmasa da- sıkı yönetimin başladığını açıklamıştır. Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal, not defterine yazdığına göre 2 Mayıs 1325/15 Mayıs 1909 tarihinde rahatsızlanarak Gülhane Hastanesine yatmıştır. Muhtemelen bu yoğun koşuşturma sırasında, bünyesi zayıf düşmüştür. Üç gün kadar Gülhane Hastanesinde kalan Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal, 5 Mayıs 1325/18 Mayıs 1909 tarihinde taburcu olmuştur. Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal, 1909 yılı Mayıs ayının sonlarına doğru Selanik'e geri dönmüş; yine eski görevi (17. Redif Fırkası Kurmay Başkanlığı) ile birlikte Selanik-Üsküp Demiryolu Müfettişliği görevine devam etmiştir.

Zekeriya TÜRKMEN

KAYNAKÇA

Arşivler

Atatürk'ün Not Defterleri-1, Yay. Hz. Zekeriya Türkmen vd.leri, Gnkur. Yay., Ankara 2005.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Babıali Evrak Odası (Dahiliye, Harbiye Nezareti Evrakı).

Deniz Müzesi Arşivi.

Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi, Atatürk Özel Arşivi.

Yıldız Esas Evrakı, Meclis-i Vükela Mazbataları.

Gazeteler

İkdam, nr: 5353, 20 Nisan 1909, nr: 5355, nr: 5354, 21 Nisan 1909, 22 Nisan 1909; nr: 7032, 23 Nisan 1909.

Mizan, nr: 132, 21 Nisan 1909.

Osmanlı, nr: 36, 21 Nisan 1909, nr: 37, 22 Nisan 1909.

Sabah, nr: 7030, 21 Nisan 1909.

Tanin, nr: 256, 20 Mayıs 1909.

Takvim-i Vekayi, nr: 136, 28 Şubat 1908.

Tercüman-ı Hakikat nr: 10063, 18 Nisan 1909.

Ulus, 13 Nisan 1940.

Volkan Gazetesi, nr: 87-106, 28 Mart-16 Nisan 1909.

Araştırma Eserleri

AKŞİN, Sina, **31 Mart Olayı**, İstanbul 1972.

Ali Cevad Bey, **II. Meşrutiyetin İlânı ve Otuz Bir Mart Hadisesi**, Yay. F. Reşit Unat, Ankara 1985.

AMCA, Hasan, **Doğmayan Hürriyet**, İstanbul 1958.

Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler, Cilt III, Gnkur. ATASE Yay., Ankara 1994.

AVCIOĞLU, Doğan, **31 Martta Yabancı Parmağı**, Ankara 1969.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Tek Adam**, Cilt I, İstanbul 1963.

BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılabı Tarihi**, Cilt I/2, Ankara 1983.

DANIŞMENT, İsmail Hami, **31 Mart Vak'ası**, İstanbul 1986.

Mücahid-i Hürriyet Mahmut Şevket Paşa ve Hareket Ordusu, İstanbul 1327.

Osman Nuri, **Abdülhamid-i Sani ve Devr-i Saltanatı**, Cilt III, İstanbul 1327.

TÜRKMEN, Zekeriya, “31 Mart Olayından Sonra Yıldız Evrakı Tetkik Komisyonunun Kuruluşu, Faaliyetleri ve Yıldız Sarayı'nın Araştırılması”, **XIIIncü Uluslararası Türk Tarih Kongresi, Bildiriler**, Cilt III/1, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2002.

TÜRKMEN, Zekeriya, “Osmanlı Ordusunun Siyasileşme Sürecinde Önemli Bir Dönemeç: 31 Mart Ayaklanması”, **Cumhuriyetin 80. Yılına Armağan**, AÜ Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2004.

TÜRKMEN, Zekeriya, **Hareket Ordusu ve Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal**, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara 1999.

TÜRKMEN, Zekeriya, **Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal, Selanik'ten İstanbul'a**, Ankara 2008.

TÜRKMEN, Zekeriya, **Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması**, İstanbul 1993.

Türkün Altın Kitabı: Gazi'nin Hayatı, Yay. Türk Neşriyat Yurdu, Ankara 1928.

UZER, Tahsin, **Makedonya'da Eşkıyalık ve Son Devir Osmanlı Yönetimi**, Ankara 1987.

29/03/2025 tarihinde

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hareket-ordusu-ve-kurmay-yuzbasi-mustafa-kemal/?pdf=3623> adresinden erişilmiştir